

ДЕРЖАВОБУДІВНИЦТВО У ДЕРЖАВАХ, ЩО ВТРАТИЛИ ДІЄЗДАТНІСТЬ

У статті комплексно проаналізовано стратегію державобудівництва у державах, що втратили дієздатність, та визначено особливості реалізації заходів з відбудови таких акторів. Автором встановлено ключові причини недостатнього рівня ефективності програм з державобудівництва у недієздатних державах, зокрема їх надмірний універсалізм з ідеалізацією західної ліберально-демократичної моделі держави і фрагментарність імплементації.

Ключові слова: демократизація; державобудівництво; система міжнародної безпеки; недієздатна держава; суспільно-політичні інститути.

Проблема недієздатності держави у сучасних міжнародних відносинах характеризується значною актуальністю, комплексністю і багатовимірністю. Факт існування недієздатних держав становить виклик фундаментальним принципам Вестфальського світового порядку, основною структурно-організуючою одиницею якого є держава-нація. Ерозія державної влади в умовах взаємозалежного глобалізованого світу здійснює вплив не лише на внутрішньополітичну динаміку країни, а й на процеси на регіональному та міжнародному рівні системи безпеки. Відбудова дієздатності держави є однією з ключових цілей міжнародних зусиль забезпечення безпеки та розвитку у XXI столітті у рамках діяльності Організації Об'єднаних Націй та Світового банку, зокрема їх стратегій боротьби з бідністю, надання гуманітарної допомоги, здійснення операцій з підтримання миру та повоєнної реконструкції держав.

Тимчасова втрата урядом України контролю над частинами державної території з встановленням недержавними акторами власних систем управління відповідає дефініції «непідконтрольній центральному уряду зоні», одному з проявів часткової втрати державою дієздатності. Відновлення територіальної цілісності у межах міжнародно-визнаного державного кордону є першочерговим завданням національної безпеки України, як закріплено Стратегією національної безпеки України від 26 травня 2015 року, що доводить безперечний інтерес, який має дослідження недієздатних держав у сучасній системі міжнародної безпеки та стратегій відновлення їх ефективності функціонування для національних зусиль з розбудови України як суверенної, демократичної, соціальної і правової держави.

Міжнародна-політична наука надає теоретико-методологічну основу для побудови концепцій взаємного зв'язку між ефективністю функціонування держави та її суспільно-політичною стабільністю і міжнародною безпекою. Ґрунтовні дослідження окремих

аспектів чи епізодів відбудови недієздатних держав, зокрема роботи А. Гані, С. Каплана, Ч. Кола, Р. Лемаршана, М. Лунда, А. Мазруї, М. Оттавей, Р. Ротберга, С. Честермана, створюють потужну емпіричну базу та роблять вагомий внесок у вивчення феномену недієздатності держави. Однак, існує потреба у комплексному аналізі міжнародних зусиль з реконструкції державної влади в недієздатних державах, визначенні ефективності програм державобудівництва в таких державах, а також розробці оптимальних стратегій для відбудови таких акторів. Дана наукова розвідка присвячена вирішенню цієї проблеми.

Термін «державобудівництво» використовується на позначення «зовнішніх зусиль, спрямованих на будівництво чи реконструкцію механізмів управління, які можуть забезпечувати громадян економічною та фізичною безпекою» [1, с. 5; 2, с. 13]. Крім того, у міжнародно-політичному дискурсі користується популярністю дефініція «державобудівництва» як «застосування збройної сили у пост-конфліктний період для встановлення тривалого миру і представницького уряду» [3, с. 10].

Відновлення або встановлення верховенства права має вирішальне значення для формування держави після втрати нею дієздатності, оскільки право представляє барометр розважливих очікувань населення від діяльності держави та її легітимності [4, с. 234].

Реконструкція державної влади і розробка оптимальних механізмів підтримання миру вимагає формування «середовища, в якому страх зменшується, а панує довіра до мирного процесу, що відтворить державу, здатну забезпечувати безпеку» [5, с. 269]. Шкода громадянському суспільству, завдана втратою державою дієздатності, є у більшості випадків досить глибокою, і тому відновлення суспільної довіри є повільним і складним процесом, навіть після того, як було досягнуто громадського порядку і безпеки [6, с. 35]. Фундаментом для цього процесу є національне примирення сторін внутрішньополітичного конфлікту [7, с. 33–34].

Дефініції «примирення» значно варіюються, але під поняттям у політичному дискурсі мається на увазі «співіснування чи діалог, каяття, вибачення, прощення і зцілення» [8, с. 192]. Правосуддя перехідного типу часто називають «короткостроковими і часто тимчасовими судовими і позасудовими механізмами і процесами, які вирішують спадщину справ з порушень прав людини і насильства при переході суспільства від конфлікту чи авторитарного правління» [8, с. 192].

Національне примирення потребує, по-перше, досягнення певного рівня довіри, справедливості і готовності до прощення, яке, за словами Спеціального радника Генерального секретаря ООН з попередження геноциду Адама Дієнга, «допомагає прогнати демонів помсти або самосуду» [9, с. 4]. Діяльність Комісії з встановлення істини і примирення, а також спеціальних судів у Південній Африці сприяла стабільності і відбудові держави.

Адама Дієнг зазначає, що концепції справедливості та примирення не є позбавленими ризиків для зусиль з відновлення держави. Часто ці стратегії пов'язані з веденням діалогу з акторами, що скоїли або є причетними до здійснення жаклих порушень прав людини, які «вимагають і часто отримують юридичне звільнення від відповідальності за злочини в якості ціни за їх капітуляцію чи згоду на примирення» [9, с. 2].

Організація Об'єднаних Націй наголосила на необхідності механізмів правосуддя перехідного періоду в таких пост-конфліктних країнах як: Лівія, Кот-Д'Івуар і Сирія. У той час як деякі ініціативи ООН були успішними, інші, як в Того, Демократичній Республіці Конго, Кот-Д'Івуарі та Сьєрра-Леоне, привели до неоднозначних результатів [9, с. 4].

Зміцнення інститутів, які забезпечують більшу прозорість і надання суспільних благ, безпеки, правопорядку і незалежності судової системи, є ключовим для повернення довіри народу до державної системи управління, а також відновлення підзвітності держави [4, с. 241]. Слід також визнати, що розвиток аполітичних адміністративних установ, які слідує ідеології, що легітимізує роль нейтральної державної влади у підтриманні суспільного порядку шляхом передбачених національним законодавством процедур і верховенства права [10, с. 2–3], є мінімальною вимогою для формування державного апарату, адже їх відсутність є одним з головних чинників втрати державою дієздатності [4, с. 99].

Міжнародні зусилля з відновлення ефективності функціонування держави мають за мету не лише відбудову держави, а й встановлення системи «доброго управління». «Добре управління» по суті означає наближення до моделі ліберально-демократичного управління, характерними рисами якої є вільна політична конкуренція з багатопартійними виборами, незалежна судова система та верховенство права, вільні ринки та права, що гарантують захист рівності, власності, недоторканності приватного життя та свободу віросповідання і політичних поглядів [11, с. 69].

Однак, вільна політична конкуренція ліберально-демократичної моделі може мати спотворений ефект в

умовах відновлення ефективності пост-конфліктної держави: (а) посилити етнічну чи релігійну тиранію більшості; (б) загострити сепаратистські настрої; і (в) розпалити громадянську війну. Дослідники схильні вважати, що саме такий ефект мали партійний плюралізм і демократія в Югославії. Варіанти керованої, авторитарної демократії, за якої єдиний лідер вмело маніпулює етнічними та релігійними розбіжностями для забезпечення стабільності, можуть бути більш ефективними у контексті відбудови держави, адже вони гарантують достатній рівень передбачуваності і політичної надійності, важливих для реалізації комплексних програм і перетворень [11, с. 69].

Практика демократизації недієздатних держав привела політиків і науковців до висновку, що «демократія може бути хорошою річчю за своєю суттю, але вона працює лише там, де є функціонуюча держава для демократизації» [2, с. 14–15]. Професори політології Колумбійського університету (США) Джек Снайдер та Едвард Менсфілд представили емпіричні докази того, що перехід до демократії часто супроводжується насильницьким конфліктом [12, с. 7]. Зосереджуючись на африканському континенті, дослідник Алі Мазруї стверджує, що «визначена як система нерегульованого багатопартійного плюралізму, демократія в Африці може бути навіть катастрофічною». Вчений аргументує свою думку тим, що у першу чверть століття по здобутті незалежності африканськими державами найбільш тривалими цивільними адміністраціями виявилися однопартійні режими – Кот-Д'Івуару, Замбії, Танзанії, Малаві, Кенії та Гвінеї за Секу Туре. На противагу цьому, багатопартійні системи в Судані, Гані та Нігерії неодноразово спонукали військові інтервенції. Однак, А. Мазруї визнає, що «тривала відмова населенню у демократії та соціальній справедливості може прискорити повстання і демонстрації, якщо не революцію» [13, с. 237].

Роль виборів у відбудові держави також часто переоцінена міжнародною спільнотою, адже в умовах загальної уразливості держави політична конкуренція передвиборчих кампаній може сприяти розпалюванню насилля та збройного конфлікту. Навіть факт проведення виборів не гарантує автоматично встановлення якісно нової системи державного управління, всупереч надіям значного кола політиків і науковців про те, що «недієздатні держави дуже скоро воскреснуть за міжнародної підтримки. Очікується, що вони воскреснуть демократичними державами» [14, с. 245]. Це є високими сподіваннями щодо таких акторів, особливо враховуючи той факт, що західноєвропейським державам знадобилися століття історичного процесу та еволюції. Стандартизована донорами модель відбудови держави вимагає стрімкого її переходу від деюре недієздатної до де-факто функціонуючої держави, згідно ідеалу Вебера – з сильними, стабільними демократичними інститутами, ефективним адміністративним апаратом і верховенством права [14, с. 246–247]. Тому зовнішні актори у зусиллях з відбудови держави зосереджують увагу на встановленні чи реформуванні інститутів, тісно пов'язаних з державою, таких як виборча система, виконавчі фінансові відомства, парламент, судова система, збройні сили і

поліція [14, с. 248]. Однак міжнародною спільнотою ігнорується ключова відмінність інститутів та організацій. У той час, як організації представляють органи чи «групи осіб, об'єднаних спільною метою досягнати цілей», за словами американського економіста, Лауреата Нобелівської премії з економіки Дугласа Норта, інститути є «створеними людьми обмеженнями, які структурують людські взаємодії..., складаються з формальних правил ... і неформальних обмежень» і виступають як «правила гри» [15, с. 23]. Провідна дослідниця Центра Вудро Вільсона (США) Марина Оттавей дотримується подібного розмежування і стверджує, що насправді міжнародні актори імплантують в недієздатні держави стандартизований набір організацій, побудованих на ліберально-демократичних принципах, ніж сприяють відновленню чи побудові справжніх інститутів, які, можливо, не можуть бути взагалі сформовані за участі зовнішніх сил [14, с. 266]. Так організації не можуть бути просто скопійовані з іншого соціально-політичного контексту і функціонувати саме так, як очікувалося за планом; вони транслюються і видозмінюються множиною інститутів у рамках цільового суспільства і приймають локально специфічні форми [16, с. 30]. З 1991 року міжнародна спільнота реалізовувала 14 ініціатив з відновлення миру і функціонування держави у Сомалі і витратила понад 8 мільярдів доларів на створення ефективної держави, однак зусилля не увінчалися успіхом, тому що керувалися пріоритетами донорів і провідних контрибуторів з побудови держави західного зразку і не враховували сомалійські політичні реалії та інститути [17, с. 82]. Більш того, в деяких випадках нововведені організації можуть бути неефективними чи навіть дестабілізуючими і загрозливими для миру в державі. Наприклад, у рамках реформування сектору безпеки у Мозамбіку здійснення громадами поліцейських функцій було запропоновано як спосіб боротьби з пост-конфліктною злочинністю і безпорядком. Незважаючи на деякі успіхи у зменшенні статистичних показників рівня злочинності, «громадська поліція» – або конкретніше спосіб, у який «історично сформовані воєнізовані культури реалізації повноважень поліції» спричинили мутацію локальних реалій громадської поліції – призвела до «трансформованих форм символічного і фізичного насилля»: поліція мала вдаватися до незаконної діяльності і примусу з метою забезпечення дотримання її влади [18, с. 368–369]. Такий приклад висвітлює не лише відмінність між (встановленими) організаціями та (вбудованими) інститутами, а також спосіб, у який будь-яке правило чи закон, запроваджений організацією (або тим, що називають «формальним інститутом») стає об'єктом локалізованих процесів «демонтування» і «переробки» [19, с. 126] – перегляду, який відбувається незалежно від контексту.

Американський політолог Амітай Етціоні зазначає, що державобудівництво «буде складно, повільно, дорого і, перш за все, майже неможливо досягнути сторонніми акторами. Культивування поваги до права, де його дуже мало, створення середнього класу, суттєве скорочення корупції, де вона є всюдишучою – все це є складними завданнями» [20, с. 8]. Процес

відбудови (чи побудови) держави вимагає довгострокових зобов'язань від міжнародної спільноти чи окремих її членів сприяти формуванню дієздатності держави у різних галузях, посиленню безпеки і розвитку людських ресурсів. Найгіршим ворогом відбудови держави є передчасне згорання програм і допомоги міжнародними організаціями та донорами, як це мало місце в Гаїті та Сомалі [7, с. 33–34].

Відсутність узгодженості між короткостроковими заходами з підтримання миру, середньостроковим процесом консолідації миру і довгостроковими програмами з розвитку може також дестабілізувати зусилля по досягненню стійкого миру і відновлення ефективності функціонування держави [4, с. 272].

Аналіз практики державобудівництва у недієздатних державах дозволяє виділити основні концептуальні проблеми і практичні виклики, які зменшують ефективність стратегій відбудови таких акторів.

1. Надмірне узагальнення різноманітних соціально-політичних контекстів під одним концептом «недієздатної держави».

Міжнародна спільнота тяжіє до стандартизованих універсалістських програм і підходів до відбудови держав, незалежно від причин і характеру провалу їх функціонування. Концепт «недієздатна держава» спонукає міжнародні організації та провідні держави застосовувати один і той самий пакет дій щодо держав з трьома мільйонами населення (Ліберія) чи двомастами мільйонами (Індонезія), сильними державами з окремими зонами, непідконтрольними уряду (Колумбія), легітимними державами з низькою дієздатністю (Східний Тимор) чи хижацьких нелегітимних держав, які навмисно грабують населення для особистих чи корумпованих цілей (Ліберія) [21, с. 1496].

2. Трафаретні рекомендації щодо відновлення ефективності держави.

Так само як концепт, «недієздатна держава» об'єднує в одну групу дуже різні держави, він веде до єдиної рекомендації для різноманітних соціально-політичних ситуацій – встановлення більшого порядку [21, с. 1496].

Незважаючи на заклик авторів Індексу недієздатних держав Фонду за мир, застосовувати «багато засобів і методів лікування» «політичної патології» недієздатних держав, Індекс наголошує на необхідності побудови державних інститутів, зокрема «ключових п'яти»: збройних сил, поліції, державної служби, системи правосуддя і лідерства [22, с. 6].

Універсальна програма відновлення держав, що втратили ефективність функціонування, не враховує важливі ризики і компроміси, пов'язані з нарощуванням сили держави.

3. Розмиття концептуальних меж між миром і державністю.

Незважаючи на те, що термін «державобудівництво» не часто використовується донорами чи ООН, міжнародна спільнота все частіше сприймає становлення сталих державних інститутів ключовим завданням операцій з миробудівництва [23, с. 28; 24, с. 47]; і обидва процеси – відновлення миру і функціонування держави – паралельними і взаємодоповнюючими [25, с. 219].

Дослідження ООН, проведене у 2004 році, встановило, що чиновники Організації вважають створення ефективних і легітимних держав головним маркером успішності миротворчої операції [26, с. 18]. Однак державобудівництво може поставити мир під загрозу і сприяти наростанню соціального напруження та конфронтації [27, с. 362]. Якщо зовнішні донори надають ресурси корумпованим, грабіжницьким центральним урядам для зміцнення їх інститутів, зусилля з відбудови держави лише посилять здатність уряду чинити зловживання владою і тому розпалять обурення населення та збройний спротив. У ситуаціях, де пост-конфліктне державобудівництво створює інститути, які слугують інтересам певної етнічної чи іншої меншини, мир у суспільстві є під загрозою [21, с. 1498–1499].

Ефективне миробудівництво може потребувати утримання від реконструкції держави на певний час, як і посилення державної дієздатності може іноді породжувати нестабільність.

4. Тиск західного патерналізму у виборі та реалізації стратегій.

Навіть якщо задоволення потреб населення держави, що втратила дієздатність, може бути краще забезпечено тимчасовим чи частковим виконанням функцій управління міжнародними організаціями чи регіональними акторами, численні проблеми таких стратегій – альтернатив недієздатній державі [28, с. 91] – просто не розглядаються науковцями та політиками. Крім того, зовнішні актори та національна політична еліта послідовно нехтують чи маргіналізують альтернативні механізми консультацій, участі та згоди, історично вироблені та перевірені суспільством держави¹.

5. Секторальний підхід до державобудівництва.

Широко розповсюджений секторальний підхід до пост-конфліктного державобудівництва, за якого окремі програми – відновлення верховенства права, допомоги біженцям чи/та внутрішньо переміщеним особам, забезпечення охорони здоров'я та освіти, демократизації, проведення виборів – виконуються різними акторами без належної координації зусиль та узгодженості з іншими партнерами, є недостатньо ефективним, якщо не контр-продуктивним в окремих випадках, адже лише поглиблює фрагментарність державної влади [29, с. 3]. Секторальний підхід має бути замінений розробкою національних програм, метою яких є надання уряду можливості здійснювати державні функції ефективно і прозоро в рамках суверенної території шляхом мобілізації відповідних сил – державних структур, приватного сектору та/чи громадянського суспільства – для виконання критично важливих завдань [30, с. 198]. По-перше, національна програма має уніфікований набір правил, які приймаються, модифікуються і проводяться в життя державою. По-друге, такі програми підтримують внутрішній суверенітет держави, посилюють здатність уряду реалізовувати функції, знаходити баланс між пріоритетами і бути підзвітним перед народом [30, с. 211].

6. Ігнорування ролі зовнішніх факторів у втраті державою дієздатності.

У 2008 році Організація з економічного співробітництва і розвитку представила документ «Концепти і дилеми державобудівництва в уразливих ситуаціях», в якому окреслено бачення процесу відбудови держав, зокрема в умовах втрати ними дієздатності. Автори документу закликають розглядати державобудівництво у ширшому контексті державотворчих процесів і відносин держави та суспільства як першочергово ендогенного розвитку, що базується на процесі переговорів та дискусії між державою та суспільними групами. Недієздатність розвивається в основному через слабкі місця у динамічному політичному процесі, за допомогою якою сподівання громадян щодо держави і сподівання держави щодо її громадян гармонізуються і приходять в рівновагу зі здатністю держави надавати суспільно-політичні послуги. Виходячи з цього, «державобудівництво, яке розуміється як підтримка контракту між державою і суспільством та його поступова інституціоналізація, є рівнозначно, якщо не більше, важливим завданням поряд з боротьбою з бідністю» у програмі міжнародних зусиль у недієздатних державах [31, с. 9]. Однак, така концептуалізація феномену недієздатності держави є надто вузькою, адже не усі фактори, що призводять до втрати державою ефективності функціонування, є внутрішніми і знаходяться у площині відносин держави і суспільства. Ефективні стратегії відновлення недієздатних держав мають базуватися на детальному аналізі комплексу взаємозв'язків у тріаді держава-суспільство-регіональна/міжнародна система та реалізовуватися з залученням відповідних акторів на усіх рівнях – локальному, національному і регіональному.

Цілеспрямовані зусилля з відбудови неефективно функціонуючих держав мають перш за все визнати втрату державою дієздатності інтегрованим у глобальну систему феноменом, який не обмежується лише локальними проявами [32, с. 175], і супроводжуватися заходами зі зміцнення ефективності функціонування держав-сусідів [10, с. 369].

На думку професора політології Кембриджського університету Крістофера Клефема, функціонування держави не є передумовою суспільного порядку і значна частина соціального та економічного життя здатна підтримати себе за відсутності держави: «У деяких частинах Африки держави є радше перешкодою, ніж сприянням [населенню]». Вчений зазначає, що державність приносить не тільки вигоди, а й величезні витрати: соціальні витрати (жертвопринесення ідентичностей і соціальних структур, ворожих ієрархіям контролю, що держава прагне встановити); економічні витрати (розгалужений військово-бюрократичний апарат, а також необхідність нелегітимних лідерів «заручатися» політичною підтримкою); і політичні витрати (погане управління багатьох африканських правителів). Дослідник доходить висновку, що «проект зі спроби відновлення універсальної державності представляється химерним» [33, с. 5].

Недієздатність держави є завжди багатовимірною і багатоаспектною з різноманітним взаємно посилюючих і поглиблюючих причин і характеристик, взаємодія

¹ Характерним винятком є відновлення традиційної національної ради старійшин Лойя-джирга в Афганістані.

яких робить кожен контекст унікальним і будь-яку форму типології чи виокремлення певних епізодів втрати державою ефективності функціонування на основі ключових факторів процесу занадто спрощено [34, с. 356]. Так можна стверджувати, що єдиною рекомендацією щодо відновлення дієздатності держави є розробка унікальної, чутливої до контексту ситуації стратегії відбудови держави. Крім цього, варто зазначити, що (1) одні підходи, модальності інтервенцій чи заходи з державобудівництва можуть бути більш ефективними в одних контекстах недієздатності держави, ніж в інших; (2) міжнародна спільнота потребує узгоджених і послідовних підходів до відбу-

дови таких акторів; (3) недієздатність держави часто вимагає адаптивних рішень перед технічними; і (4) пріоритет має віддаватися боротьбі з бідністю та гарантуванні безпеки людини [35, с. 311].

Довгостроковий успіх державобудівництва не може бути гарантованим, проте приклади Сінгапуру, Мозамбіку і Коста-Ріки [36, с. 252; 37, с. 336; 38, с. 10] демонструють, що він є більш ймовірним в умовах рішучої внутрішньої реалізації національних (і локальних) ініціатив за активної участі недержавних акторів на всіх рівнях соціально-політичної організації держави.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chesterman S. *You, the People: The United Nations, Transitional Administration and State-Building* / S. Chesterman. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 296 p.
2. Engberg-Pedersen L. *Fragile Situations: Background Papers* / L. Engberg-Pedersen, L. Andersen, F. Stepputat, D. Jung. – Copenhagen : Danish Institute of International Studies, 2008. – 56 p.
3. Dobbins J. *Europe's Role in Nation-Building: From the Balkans to Congo* / Ed. by J. Dobbins. – Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2008. – 298 p.
4. Silva M. *Failed and Failing States: Causes and Conditions* [Ph.D. Dissertation] / M. Silva. – Galway : National University of Ireland Galway, 2012. – 348 p.
5. Lyons T. *Transforming the Institutions of War: Post Conflict Elections and the Reconstruction of Failed States* / T. Lyons // *When States Fail: Causes and Consequences* / Ed. by R. Rotberg. – Princeton : Princeton University Press, 2004. – P. 269–301.
6. Lemarchand R. *The Democratic Republic of the Congo: From Failure to Potential Reconstruction* / R. Lemarchand // *State Failure and State Weakness in a Time of Terror* / R. Rotberg. – Washington D.C. : Brookings Institution Press, 2003. – P. 29–69.
7. Rotberg R. *When States Fail: Causes and Consequences* / R. Rotberg. – Princeton : Princeton University Press, 2004. – 335 p.
8. Anderlini S. *Transitional Justice and Reconciliation* / S. Anderlini, C. Conaway, L. Kays // *Inclusive Security, Sustainable Peace: A Toolkit for Advocacy and Action* / International Alert & Women Waging Peace. – London : International Alert, 2007. – P. 191–205.
9. Dieng A. *Clarification on the Concepts: Justice, Reconciliation and Impunity* / A. Dieng // *International Criminal Tribunal for Rwanda*. – New York : United Nations, 2002. – 8 p.
10. Chesterman S. *Making States Work: State Failure and the Crisis of Governance* / Ed. by S. Chesterman, M. Ignatieff, R. Thakur. – Tokyo : United Nations University Press, 2005. – 400 p.
11. Ignatieff M. *Human Rights, Power and the State* / M. Ignatieff // *Making States Work: State Failure and the Crisis of Governance* / Ed. by S. Chesterman, M. Ignatieff, R. Thakur. – Tokyo : United Nations University Press, 2005. – P. 59–75.
12. Snyder J. *Democratization and the Danger of War* / J. Snyder, E. Mansfield // *International Security*. – 1995. – Vol. 20. – No 1. – P. 5–38.
13. Mazrui A. *The Failed State and Political Collapse in Africa* / A. Mazrui // *Peacemaking and Peacekeeping for the New Century* / Ed. by A. Olara, M. Doyle. – Lanham, MD : Rowman & Littlefield, 1998. – 368 p. – P. 233–244.
14. Ottaway M. *Rebuilding State Institutions in Collapsed States* / M. Ottaway // *State Failure, Collapse & Reconstruction* / Ed. by J. Milliken. – Oxford : Blackwell, 2003. – P. 245–266.
15. North D. *The New Institutional Economics and Third World Development* / D. North // *The New Institutional Economics and Third World Development* / Ed. by J. Harriss, J. Hunter, C. Lewis. – London : Routledge, 1995. – P. 17–26.
16. Richmond O. *Liberal Hubris? Virtual Peace in Cambodia* / O. Richmond, J. Franks // *Security Dialogue*. – 2007. – Vol. 38. – No 1. – P. 27–48.
17. Kaplan S. *Rethinking State-Building in a Failed State* / S. Kaplan // *The Washington Quarterly*. – 2009. – Vol. 33. – No 1. – P. 81–97.
18. Kyed H. M. *Community Policing in Post-War Mozambique* / H. M. Kyed // *Policing and Society*. – 2009. – Vol. 19. – No 4. – P. 354–371.
19. Moore S. F. *Law as Process: An Anthropological Approach* / S. F. Moore. – London: Routledge, 1978/2000. – 270 p.
20. Etzioni A. *A Self-Restrained Approach to Nation-Building by Foreign Powers* / A. Etzioni // *International Affairs*. – 2004. – Vol. 80. – No 1. – P. 1–17.
21. Call C. *The Fallacy of the 'Failed State'* / C. Call // *Third World Quarterly*. – 2008. – Vol. 29. – No 8. – P. 1491–1507.
22. *The Methodology and the Twelve Indicators Explained* // *Fragile States Index 2014*. – Washington, D.C. : The Fund for Peace, 2014. – 40 p.
23. Manning C. *Local Level Challenges to Post-conflict Peacebuilding* / C. Manning // *International Peacekeeping*. – 2003. – Vol. 10. – No 3. – P. 25–43.
24. Barnett M. *The Peacebuilder's Contract: How External Statebuilding Reinforces Weak Statehood* / M. Barnett, C. Zurcher // *The Dilemmas of Statebuilding: Confronting the Contradictions of Postwar Peace Operations* / Ed. by R. Paris, T. Sisk. – Abingdon: Routledge, 2009. – P. 23–52.
25. Paris R. *At War's End: Building Peace after Civil Conflict* / R. Paris. – Cambridge: Cambridge University Press, 2004. – 289 p.
26. Call C. *Institutionalizing Peace: A Review of Post-Conflict Peacebuilding Concepts and Issues for Department of Political Affairs* / C. Call. – New York : United Nations, 2005. – 21 p.

27. Call C. Building States to Build Peace / Ed. by C. Call, V. Wyeth. – Boulder, CO : Lynne Rienner, 2008. – 437 p.
28. Krasner S. Sharing Sovereignty: New Institutions for Collapsed and Failing States? / S. Krasner // International Security. – 2004. – Vol. 29. – No 2. – P. 85–120.
29. Lund M. Linking Security and Development State Building: Recent Lessons from Afghanistan / Ed. by M. Lund // What Really Works in Preventing and Rebuilding Failed States // Woodrow Wilson International Center for Scholars Occasional Paper Series. – 2007. – Issue 3. – 20 p.
30. Ghani A. Fixing Failed States: A Framework for Rebuilding a Fractured World / A. Ghani, C. Lockhart. – Oxford : Oxford University Press, 2008. – 272 p.
31. Concepts and Dilemmas of State Building in Fragile Situations: From Fragility to Resilience // Organisation for Economic Co-operation and Development. – Paris : Organisation for Economic Co-operation and Development Publishing, 2008. – 82 p.
32. Bilgin P. From 'Rogue' to 'Failed' States? The Fallacy of Short-Termism / P. Bilgin, A. D. Morton // Politics. – 2004. – Vol. 24. – No 3. – P. 169–180.
33. Clapham C. Failed States and Non States in the International Order / C. Clapham // Conference on Failed States. – Purdue University. – Florence. – 2000. – 7-10 April. – P. 2–13.
34. Coyne C. Reconstructing Weak and Failed States: Foreign Intervention and the Nirvana Fallacy / C. Coyne // Foreign Policy Analysis. – 2006. – Vol. 2. – P. 343–360.
35. Ware A. Development in Difficult Sociopolitical Contexts: Fragile, Failed, Pariah / Ed. by A. Ware. – Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2014. – 334 p.
36. Shu Ming Tan P. From Vulnerability to Success: The British Withdrawal from Singapore / P. Shu Ming Tan, S. Tay // Making States Work: State Failure and the Crisis of Governance / Ed. by S. Chesterman, M. Ignatieff, R. Thakur. – Tokyo : United Nations University Press, 2005. – P. 252–269.
37. Boraine A. Transitional Justice / A. Boraine // Making States Work: State Failure and the Crisis of Governance / Ed. by S. Chesterman, M. Ignatieff, R. Thakur. – Tokyo : United Nations University Press, 2005. – P. 318–338.
38. Batt J. What is a 'Failing State', and When is it a Security Threat? / J. Batt, D. Lynch // Failing States and the EU's Security Agenda // EU Institute for Security Studies. – 2004. – 8 November. – P. 7–15.

A. B. Компаниец

ГОСУДАРСТВЕННОЕ СТРОИТЕЛЬСТВО В ГОСУДАРСТВАХ, КОТОРЫЕ УТРАТИЛИ ДЕЕСПОСОБНОСТЬ

В статье комплексно проанализированы стратегии государственного строительства в государствах, которые потеряли дееспособность, и определены особенности реализации мер по восстановлению таких актеров. Автором установлено ключевые причины недостаточного уровня эффективности программ государственного строительства в недееспособных государствах, в частности их чрезмерный универсализм с идеализацией западной либерально-демократической модели государства и фрагментарность имплементации.

Ключевые слова: демократизация; государственное строительство; система международной безопасности; недееспособное государство; общественно-политические институты.

O. Kompaniets.

STATE-BUILDING IN FAILED STATES

State failure bears a significant destabilising potential for all levels of international security system. Rebuilding of the state is one of the primary priorities of the international community in the XXI century. Although considerable amount of research has been devoted to the study of different aspects of state failure as a political phenomenon and rebuilding of failed states, few attempts have been made to investigate the efficiency of failed states revival strategies.

The article comprehensively analyses the strategy state-building in failed states and discusses peculiarities of state capacity rebuilding measures implementation in such actors. The author establishes key reasons for state-building programmes' low efficiency profile in failed states, namely their excessive universalism in approach to such states coupled with idealisation of the Western liberal democratic state model, and fragmented implementation. State-building in failed states is largely been pursued under the universalistic strategy of establishing institutions of the liberal-democratic model of the state, which often proves ineffective or counterproductive. The lack of consistency between short-term measures to maintain peace, medium-term process of peace consolidation, and long-term development programmes could also destabilise efforts to achieve sustainable peace and state capacity restoration.

Effective strategies of failed states rebuilding should be based on a detailed analysis of the complex relationships in the state-society-regional / international system triad and be implemented with active engagement of relevant actors at the local, national and regional levels. Furthermore, targeted efforts to revive failed states have above all to recognise the loss of state capacity as an integrated into the global system phenomenon that is not limited to local manifestations. Hence state-building programmes in failed states should be accompanied by measures to strengthen the efficiency of the neighbouring states.

The paper suggests it is worth acknowledging that (1) some approaches or modalities of state-building measures may be more effective in some contexts of state failure than others; (2) the international community needs a coordinated

and consistent approach to the reconstruction of failed states; (3) lack of state capacity often calls for adaptive rather than technical solutions; and (4) priority should be given first to combating poverty and ensuring human security in failed states, which serve as essential stepping stones for other state-building endeavours. Designing and implementing unique and context sensitive state reconstruction strategy is a key policy recommendation for state-building in failed states.

Key words: *democratisation; state-building; international security system; failed states; social and political institutions.*

Рецензенти: *Шевчук О. В.*, д-р політ. наук, проф.
Шкляж Й. М., д-р іст. наук, проф.

© Компанієць О. В., 2016

Дата надходження статті до редколегії 05.05.2016

РОЛЬ ПІВДЕННО-СХІДНОЇ АЗІЇ В СТРАТЕГІЇ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ АМЕРИКИ ЩОДО КИТАЮ

У статті досліджуються проблеми імовірного виходу Китаю на регіональну арену в якості потужної сили, що протягом наступних 10–15 років може посилити конкуренцію між США і КНР у Південно-Східній Азії та збільшити потенціал збройного конфлікту. На основі аналізу наукових праць зарубіжних учених встановлено, що Сполучені Штати в даний час є домінуючою поза регіональною силою в Південно-Східній Азії. Доведено, що Асоціація держав Південно-Східної Азії продовжує покладатись на військові сили США, щоб гарантувати регіональну стабільність і безпеку та збалансувати зростаючу міць Китаю.

Ключові слова: Асоціація країн Південно-Східної Америки (АСЕАН); Китай; Південно-Східна Азія (ПСА); регіональна безпека; Сполучні Штати Америки (США).

Є цілий ряд стратегічних напрямків, курс на які може взяти Китай. Яким шляхом він буде слідувати, залишається невідомим, і ця невизначеність ускладнює формулювання ефективної політики в галузі контролю зростаючої могутності Китаю в усьому Азійсько-Тихоокеанському регіоні (АТР). Як впоратися з цією невизначеністю являє особливо важку дилему для стратегії США в галузі безпеки в Південно-Східній Азії.

Багато держав Південно-Східної Азії стурбовані зростанням китайських військових зв'язків та довгострокових намірів. У той же час, ці країни мають здоровий страх спровокований Китаєм і болісні сумніви в достовірності зобов'язань відносно забезпечення безпеки з боку США. Ці амбівалентні відносини в сприйнятті загрози, в поєднанні з регіональною напруженістю, створюють і можливості, і виклики для розширеної військової співпраці США з АСЕАН.

Аналіз цієї проблеми дає можливість оцінити праці зарубіжних науковців, як: Бізон М. [1], Шмітт Г. [2], Хілл К. [3], Вейд Г. [4]. Аналізуючи останні дослідження і публікації, можна зробити висновок, про те, що висвітлення проблеми ролі країн АСЕАН у стратегії забезпечення США безпеки щодо Китаю приділено недостатню увагу, і саме тому вона потребує подальшого вивчення.

У запронованій статті поставлено за мету окреслити аналіз змін у регіональній політиці США в Тихоокеанському регіоні, їх рушійних чинників, впливу на відносини між США і країнами АСЕАН, регіональних (Китаю) і глобальних наслідків.

Завдання статті ґрунтуються на розкритті цілей та інтересів США в ПСА, характеристиці сприйняття країнами АСЕАН посилення Китаю в регіоні, висвітленні ролі США як врівноважуючого чинника в АТР.

Дослідження зосереджене на можливостях розширення американського мілітаристського співробіт-

ництва з країнами ПСА в невизначеному і потенційно нестабільному середовищі.

Незважаючи на занепокоєність, викликану економічною кризою в Азії, АСЕАН залишається важливим торговельним партнером США, що отримує близько 40 мільярдів доларів експорту товарів США і джерелом 78 мільярдів доларів у товарному імпорті США [5]. Американський експорт в АСЕАН є значним і очікується продовження його стійкого зростання, коли регіональна купівельна спроможність відновиться після наслідків фінансової кризи. Існує потенціал для подальшого зростання торгівлі в США-АСЕАН, коли структурні зміни в економіці країн регіону збільшать цінність секторів послуг і високих технологій, де американські компанії мають конкурентні переваги. Крім того, хоча в абсолютному відношенні загальний номінальний валовий внутрішній продукт (ВВП) АСЕАН в 1997 році склав близько 675 млрд. доларів, що дорівнює одному з найбільших американських штатів, ця цифра дає невірне враження про важливість і привабливість АСЕАН як ринку для американських товарів і послуг. Це загальне число ВВП, і пов'язаних з ним доходів на душу населення статистики близько 1300 \$, маскує виключно широкий діапазон доходів на душу населення, починаючи від низького рівня 250 \$ у В'єтнамі, до більш ніж високого – 20 000 \$ в Сінгапурі та Брунеї, а також різні рівні соціально-економічного розвитку. Через те, що ці ринки значною мірою залежать від зростання сільськогосподарства, дуже сильно постіндустріального, вони доповнюють різноманітність товарів і послуг, вироблених в економіці США і, отже, пропонують збалансовану можливість зростання для американського експорту.

АСЕАН також є основним місцем для американських інвестицій, якщо розсуджувати з іноземних прямих інвестиційних позицій. З 1990 до 1997 рік прями